

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ФИЛОСОФИЯ ЖӘНЕ САЯСАТТАНУ ФАКУЛЬТЕТІ

Профессор С.М. Жақыповтың
туғанына 65-жыл толуына арналған
«ПСИХОЛОГИЯНЫҢ ҚАЗІРГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ:
БАСТАУЫНАН ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒА ДЕЙІН»
атты Халықаралық ғылыми конференцияның
МАТЕРИАЛДАРЫ

МАТЕРИАЛЫ
международной научной конференции
«СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПСИХОЛОГИИ:
ОТ ИСТОКОВ К СОВРЕМЕННОСТИ»,
посвященной 65-летию со дня рождения
профессора С.М. Джакупова

MATERIALS
of International Scientific Conference
"CONTEMPORARY ISSUES OF PSYCHOLOGY:
FROM THE BEGINNINGS TO MODERNITY",
dedicated to the 65th anniversary of
Professor S.M. Dzhakupov

Алматы
29 сәуір 2015 ж.

ДАМЫТУ.....	74
<i>Измамбетова Р.М., Елдеспаева Г.А.</i> ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ ЧУВСТВА ОДИНОЧЕСТВА У ПОДРОСТКОВ.....	78
<i>Камзанова А.Т., Жолдасова М.К., Лиясова А.А.</i> ГУМАНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В ВУЗЕ ПОСРЕДСТВОМ ГЕШТАЛЬТ-ТЕХНОЛОГИЙ.....	81
<i>Кудайбергенова Г.К., Кудайбергенова С.К.</i> КОРРЕКЦИОННАЯ РАБОТА С АГРЕССИВНЫМИ ДЕТЬМИ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.....	85
<i>Надырбекова Э.А., Керимбекова Г., Молдабек Г.</i> БАСТАУЫПШ СЫНЫП ОҚУШЫСЫНЫҢ ОҚУ ІС-ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ.....	89
<i>Тауышыева Р.Е., Байкелова Б.Ә.</i> АНАЛИЗ ПРОБЛЕМ АДАПТАЦИИ ШКОЛЬНИКОВ СРЕДНЕГО ЗВЕНА.....	92
<i>Спанова А., Қалымбетова Э.К.</i> ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ОРТА ЖӘНЕ КІШІ БИЗНЕСТІ ДАМУ ТУРАЛЫ ЖОЛДАРЫ ЖӘНЕ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	95
<i>Стыбаева А.Ш., Оралымбетова Г.У., Байдалиева А.М.</i> БАСТАУЫПШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУ ТУРАЛЫ АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ САНА СЕЗІМІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	101
<i>Утеуова А.А., Исабаева С.Б.</i> ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СУИЦИДАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ ПОДРОСТКОВ.....	104

3 Секция ӘЛЕУМЕТТІК ПСИХОЛОГИЯ: МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ ТҰЛҒАНЫ ЗЕРТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

33

Секция 3 СОЦИАЛЬНАЯ ПСИХОЛОГИЯ: ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ И ЛИЧНОСТИ

<i>Абдрашитова Т.А., Абрелева М.М.</i> ПРОФАЙЛИНГ КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ АНТИТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	107
<i>Бердыстан Қ.С., Қалымбетова Э.К.</i> ЖЕТІМ БАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕЛУСІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	109
<i>Ахметжанова М.Б., Есмұратова А.</i> ЖАСӨСІПРІМДІК ШАҚТАҒЫ ТҰЛҒАНЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ ТАҢУЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	114
<i>Аяганова А.Ж., Дильманова Г.</i> ЖАСТАРДЫҢ АТОДЕСТРУКТИВТІ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҒЫН ЗЕРТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	117
<i>Аяганова А.Ж., Жалтырова А.</i> ЖАСТАРДЫҢ АЗАМАТТЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК МӨНІ.....	122
<i>Бекова Ж.К.</i> ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ.....	124
<i>Бердибаева С.К., Гарбер А.И., Тахиева Ф., Садыкова Н.М., Бердибаева Г.</i> ШЕТ ЕЛДЕ ТҰРАТЫН ҚАЗАҚТАРДЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА БАҒДАРЛАНУЫН ЗЕРТТЕУ.....	128
<i>Герасимова В.В.</i> АГРЕССИЯ КАК ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ДЕФОРМАЦИЯ ЛИЧНОСТИ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ.....	132
<i>Романова Н.М., Бердибаева С.К., Тахиева Ф., Файзулина А.К.</i> ГЕНДЕРНЫЕ И ВОЗРАСТНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ В СТРУКТУРЕ ВОВЛЕЧЕНИЯ ПОДРОСТКА В КРИМИНАЛЬНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ.....	134
<i>Джеумажанова Г.К., Дакина Г.Т.</i> СТУДЕНТТЕР ТҰЛҒАСЫНЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ СФЕРАСЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЗЕРТТЕУ.....	138
<i>Жанжанова А.А., Дүйсенбеков Д.Д.</i> ҚАЗІРГІ ЖАСТАРДЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЛАРЫ.....	142
<i>Каденова З.А.</i> ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІКТІҢ ТҰЛҒА ДАМУЫНДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ.....	144
<i>Карабалина А.А., Жиенбаева Б.Б.</i> СОЦИАЛЬНЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЯЗЫКОВОЙ КОММУНИКАЦИИ.....	147

Құдайбергенова С.К., Садықова Н.М. ТҰЛҒАНЫҢ ӨЗІНДІК АНЫҚТАУЫ ӨЛЕУМЕТТЕНУДІҢ ӨРІСІНДЕ.....	150
Мадалиева З.Б., Бейсеубаева Р.А. ОБ ОСОБЕННОСТЯХ ПРОЯВЛЕНИЯ ПОТРЕБНОСТНО-МОТИВАЦИОННОЙ СФЕРЫ ЛИЧНОСТИ ПРИ КОМПЬЮТЕРНОЙ АДДИКЦИИ.....	154
Мандыкаева А.Р., Байсарина С.С., Садембай Н.А. ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ БАЛАЛАР ҮЙНДЕГІ ТӘРБИЕЛЕНУШІЛЕРДІҢ ЖАҒДАЙЛАРЫ.....	157
Мандыкаева А.Р., Оңайғалиева А.Р., Давлетова Ш. АТА-АНА МЕН ЖЕТКІНШЕК АРАСЫНДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	162
Надырбекова Э.А., Аманулла А., Қожанова А. БАЛАЛАРДАҒЫ АГРЕССИВТІ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫҢ КӨРІНҮСІНЕ ӨСЕР ЕТЕТІН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙЛАР.....	166
Надырбекова Э.А., Қожанова А., Аманулла А. ТОЛЫҚ ЕМЕС ОТБАСЫДАН ШЫҚҚАН ЖЕТКІНШЕКТЕРДІҢ АГРЕССИВТІ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	170
Надырбекова Э.А., Молдабек Г., Керімбекова Г. ИНТЕРНЕТКЕ ТӘУЕЛДІЛІК ТАНЫТАТЫН ЖАСӨСПІРІМДЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНА ӨСЕРІ.....	174
Наурызбаева Т.Е., Жолдасова М.К. ЖОҒАРЫ СЫҢЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТА ЗЕЙІН ҚАСИЕТТЕРІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	178
Өскенбай Ф.Қ., Қалымбетова Э.К., Төлегенова А.А., Ман С.Chung, Баймолдина Л.О. КОМПЬЮТЕРЛІК ОЙЫНДАРҒА ТӘУЕЛДІЛІКТІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	181
Нахратдинова Б.З., Жұбаназарова Н.С. СТУДЕНТТЕРДІҢ ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРНЫНДАҒЫ ӨЛЕУМЕТТЕНУ ПРОЦЕСІНДЕГІ ЭМОЦИЈАЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРДІҢ ДАМУЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	185
Рәтілбек Е.Н., Талдыбекова Ә.А. ТҰЛҒАНЫҢ ӨЛЕУМЕТТІК ОРТАҒА БЕЙІМДЕЛУСІНЕ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ БЫҚПАЛЫ.....	187
Сабыржанкызы Ж., Алдажарова М.А. ЛИЧНОСТНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПОДРОСТКОВ С ДЕЗАДАПТИВНЫМ ПОВЕДЕНИЕМ.....	190
Сарсенбаева Б.Г., Махметова Н.К., Рахимжанова А.Б. ВЗАИМОСВЯЗЬ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ.....	193
Салиева Ф.А., Беркімбаев Р.М., Токтарбай А.С. ИЗУЧЕНИЕ РОЛИ СОЦИАЛЬНОГО ОПЫТА ПРОЖИВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН КАК ФАКТОРА ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ У НЕМЦЕВ- ПЕРЕСЕЛЕНЦЕВ.....	197
Станбекова Е.Е., Кабакова М.П., Ман С.Chung ЭМОЦИОНАЛЬНЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И ПОСТТРАВМАТИЧЕСКИЙ РОСТ.....	204
Сулейменов С.А. СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ОСУЖДЕННЫХ В ПЕНИТЕНЦИАРНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ.....	207
Тынышбаева М.С., Қалымбетова Э.К., Кабакова М.П. М. МАҚАТАЕВТЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ДАРЫНДЫЛЫҚ ФЕНОМЕНІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КҰРЫЛЫМЫ МЕН СИПАТЫ.....	210
Тоқсанбаева Н.К., Әумадиллова А., Жасұзақова С., Тұрғынбек Ғ. ҚАЗАҚ ОТБАСЫНДАҒЫ ТӘРБИЕЛЕУ СТИЛІ МЕН ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ МІНЕЗ- ҚҰЛЫҚ АҚЦЕНТУАЦИЯСЫНЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ.....	215
Төлегенова А.А., Ысқақұлов М.С. К ВОПРОСУ ОБ ЭМОЦИОНАЛЬНОСТИ В СТРУКТУРЕ ЛИЧНОСТИ.....	219
Турсунгожинова Г.С. СУИЦИДАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ПОДРОСТКОВОГО ВОЗРАСТА.....	224

ПСИХОЛОГИЯНЫҢ ҚАЗІРГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ: БАСТАУЫНАН ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒА ДЕЙІН

Новые условия обучения требуют изменения динамического стереотипа мышления и поведения младших подростков. И чем быстрее он включится в разнообразные ситуации нового окружения, преобразует, переосмыслит для себя действительность, переживет для себя свои личностные конфликты, будет готов к преодолению преград, тем быстрее и безболезненней пройдет процесс адаптации. Быстро включиться в учебно-воспитательный процесс ребятам мешает ряд психологических проблем, которые образовались у ребенка еще до перехода в среднее звено.

Следует помнить о том, что адаптационный процесс приходится на пубертатный период. На фоне незавершенного роста и развития наступает период полового созревания, резко перестраивается функция гипоталамо-гипофизарной системы, преобладание процессов возбуждения над торможением, изменение всех физиологических функций.

Анализ исследования показал, что для того чтобы адаптационный период был эффективным, необходимы следующие этапы его организации:

- разработка психологом школы варианта программы для работы с каждой группой классов;
- осознание классными руководителями идеи адаптационного периода и принятие его смысла;
- создание классными руководителями программы адаптационного периода с учетом специфики класса и собственных возможностей на основе базовой программы;
- обеспечение директором и его заместителем организационных условий для проведения адаптационного периода (приказ по школе, изменение расписания, предоставление кабинетов для работы и т.д.);
- проведение родительских собраний для выяснения ожиданий родителей в связи с обучением их ребенка в школе и ознакомления с итогами и материалами адаптационного периода;
- итоговый анализ результатов адаптационного периода психологом, классными руководителями, построение психолого-педагогических задач для каждого конкретного класса;
- проведение итогового психолого-педагогического консилиума для обмена впечатлениями между учителями об особенностях своих классов и отдельных детей с целью осмысления результатов адаптационного периода;
- подготовка итоговой справки-анализа «Об адаптационном периоде в школе».

В своей работе школьные психологи при составлении программы психолого-педагогического сопровождения могут использовать алгоритм работы предложенный М. Битяновой [7]. В нем прослеживается деятельность всех участников образовательного процесса, способствующая адаптации учащихся не только пятых классов, но и первых.

Следует помнить, что все эти задачи могут быть выполнены лишь при совместной деятельности педагогов, психологов, администрации школы и родителей учащихся. В связи с этим выделяются основные направления работы:

Организационная работа (проведение больших и малых педсоветов, совещаний с представителями школьной администрации, педагогами).

Психологическая диагностика по всем направлениям развития личности школьника.

Консультативная работа с педагогами, учащимися и их родителями.

Профилактическая работа.

Коррекционно-развивающая работа

Аналитическая работа.

Из этого следует, что психолого-педагогическое сопровождение и комплексная программа.

В основе проблем адаптации лежит сложное взаимодействие индивидуальных и социальных факторов, неблагоприятных для гармоничного развития. Формированием самих проблем в подавляющем большинстве случаев становится несоответствие предъявляемых к ребенку педагогических требований его возможностям.

ПСИХОЛОГИЯНЫҢ ҚАЗІРГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ: БАСТАУЫНАН ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒА ДЕЙІН

Выводы многих известных педагогов и психологов, результаты современных исследований свидетельствуют о том, что наиболее важными факторами, влияющими на успешную адаптацию, особенно при переходе из начального в среднее звено, являются межличностные отношения между педагогом и одноклассниками, психологический климат в классном коллективе.

Литература

1. Гамезо М.В., Герасимова В.С., Л.М. Орлова Младший школьник. Психодиагностика и коррекция развития. - М.: изд-во МГОПУ, 1995 - 116 с.
2. Фельдштейн, Д.И. Проблемы возрастной и педагогической психологии / Д.И. Фельдштейн. - М., 2005. - 367с.
3. Ковалёва, Л.М. Психологический анализ особенностей адаптации пятиклассников к школе / Л.М. Ковалева // Начальная школа. - 2006. - № 7. - С. 54-56.
4. Выготский, Л.С. Вопросы детской психологии / Л.С. Выготский. - М.: Просвещение, 2005.
5. Линкина А.И., Рыбак Л.А., Критичность и самооценка в учебной деятельности. - М., 1985 - 145 с.
6. Вачков И.В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники: Учебное пособие. М.: Ось-89, 2000.
7. Диагностика школьной дезадаптации. Под ред. С.А. Беличева, И.А. Коробейникова. Научно-методическое пособие для школьных психологов. М.: Редакционно-издательский центр Социальное здоровье России, 1993 -127 с.

***

Мақалада оқушылардың бейімделуі мәселелері қарастырылады және оның коррекциялық ұсыныстары айтылады.

***

In the article the problems of adaptation of schoolchildren are examined and recommendations are given on her correction.

*А. Оспанова
Э.К. Қалымбетова*

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ОРТА ЖӘНЕ КІШІ БИЗНЕСТІ ДАМУ ЖОЛДАРЫ ЖӘНЕ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Нағыз кәсіпкер жүз қадам алдын болжап отыруы керек. Шағын және орта кәсіпкерлік – мемлекет экономикасының тірегі. Біздегі кәсіпкерлердің қоғамдағы орны қандай? Кәсіпкерлік пен іскерлік ұғымдарының ара-жігін ажыратып алу керек. Мысалы, «іскер» – «бизнесмен» сөзінің баламасы, мұғалім де, саясаткер де, журналист те іскер адам саналуы мүмкін. Өйткені іскер адам – өз саласында жетістікке жеткен тұлға. Ал кәсіпкер деп белгілі бір салада өндіріс желісін құрған адамды айтамыз. «Кәсіп» деген сөзінің мағынасы «адал жолмен кәсіп орнын құру» дегенді білдіреді. Сондықтан нарық заманында кәсіпкерлердің атқарар рөлі үлкен. Кәсіпкер адам дегеніміз кім? Ең әуелі, ол – көшбасшы. Ол әрдайым жеңімпаз болуға ұмтылады. Кәсіпкер – өзіндік идеясы бар, ойын жүзеге асыратындығына көзі жететін, өзіне деген сенімі күшті, жігерлі әрі қайратты адам. Адам бір күнде кәсіпкер бола салмайды. Белгілі бір кәсіпорын ашығанда, ол кәсіпорынның өндірген тауарлары дүкендерде сатылса, одан түскен ақша қайтадан зауытқа инвестиция түрінде құйылып, өндіріс дамиды, тауардың жаңа түрлері шығарылады – осылайша капиталдың айналымы жүреді. Ендеше, кәсіпкер осы қоғамға пайда әкелетін адам деп нық сеніммен айта аламыз.

ПСИХОЛОГИЯНЫҢ ҚАЗІРГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ: БАСТАУЫНАН ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒА ДЕЙІН

Біріншіден, кәсіпкер басқаларға жұмыс тауып береді, ол ашқан жұмыс орындары қаншама отбасы үшін күнкөріс көзі болмақ, екіншіден, кәсіпкер мемлекет салық төлейді, бюджет қоржынын тоғайтады, үшіншіден, кәсіпкерлер әлеуметтік маңызы бар жобаларға атсалысады. Байқап отырсаңыз, қаншама кәсіпкерлер меценаттықпен айналысады, ғылым мен өнердің дамуына демеушілік жасайды.

Әлемдік тәжірибе шағын және орта бизнестің экономикадағы рөлі бағалауға келмейтіндей жоғары екенін көрсетіп отыр. Ол мемлекет өмірінің барлық салаларына әсерін тигізеді: жұмысшылар саны бойынша, өндірілетін тауарларының көлемі бойынша, орындайтын жұмыстары мен көрсететін қызметтері бойынша жекелеген елдерде шағын және орта бизнес субъектілері маңызды рөл ойнайды. Экономика үшін шағын кәсіпорындардың толықтай қызметі оның икемділігін артырғын маңызды сұрақтар болып табылады. Тіпті, шағын және орта бизнестің даму деңгейіне байланысты, мамандар елдердің өзгермелі экономикалық жағдайға бейімделу мүмкіндіктерін талдайды. Қазақстан үшін шағын бизнестің қалыптасуы жоғары дамыған қоғамға, жоғары дамыған экономикаға өтетін көпір болуы қажет. Қиыншылықтар мен сәтсіздіктерге қарамастан шағын және орта бизнес даму үстінде, экономикалық, әлеуметтік, ғылыми-технологиялық мәселелерді шеше отырып қарқын алуда. Шағын және орта бизнесті дамыту келесі мәселелерді шешеді:

- қоғамның және халықтың қажеттіліктерін жақсы қанағаттандыруға мүмкіндік береті, өркениетті бәсекелестік нарықтық қатынастардың қалыптасуы;
- ассортименттің кеңеюі мен тауарлар мен қызметтердің сапасының артуы. Тұтынушылардың қажеттілігін қанағаттандыруға ұмтылу арқылы, шағын бизнес қызмет көрсету мен өнім сапасының артуына мүмкіндік туғызалды;
- тауарлар мен қызметтердің нақты бір тұтынушыларға жақындауы;
- экономиканың құрылымдық өзгеруіне әсер ету. Шағын кәсіпкерлік экономикаға өтімділік, икемділік береді;
- өндірісті дамытуға халықтың өз ақшаларын тартуы. Шағын кәсіпорын иегерлері өз істеріне өз ақшаларын үлкен қызығушылықпен салады;
- қосымша жұмыс орындарының ашылуы, жұмыссыздық деңгейінің қысқаруы;
- адамдардың шығармашылық мүмкіндіктерін тиімді пайдалануға, дарындарының ашылуына, әр түрлі колонердің дамуына ықпал етеді;
- еңбек қызметіне ірі кәсіпорындар белгілі – бір шектеу қоятын халықтың жекелеген топтарын (үй жұмысымен айналысушылар, зейнеткерлер, мүгедектер, оқып жатқан адамдар) тарту;
- меншік иелері, кәсіпкерлер, басқарушылардың әлеуметтік қатарларының қалыптасуы;
- ғылыми-техникалық дамуды жандандыру;
- жергілікті шикізат қайнары ірі кәсіпорындар қалдықтары қолдану және игеру;
- ірі кәсіпорындарға комплектелетін бұйымдарды лайындау және жеткізу жолымен, көмекші және қызмет көрсету өндірісін құру арқылы әсер ету;
- арендаға алу немесе сатып алу арқылы төмен рентабельді және тоқыраудағы кәсіпорындардан мемлекетті босату [5];

Осы барлық аталған және басқа да шағын және орта бизнестің экономикалық, әлеуметтік функциялары, оның дамуы ең маңыздылар қатарына жатқызып, экономиканың ажырамас бөлігі ретінде қалыптастырады.

Сонымен, кәсіпкерліктің одан ары кеңеюі мемлекеттік маңызды мәселелерінің бірі болып табылады, кәсіпкерлер мәселелерінің шешу үшін әкімшілік – ұйымдық, технологиялық, техникалық ресурстар қолданылуы қажет.

Қазіргі уақытта қалыптасқан экономикалық жағдайда мемлекеттік тікелей немес жанама қолдау көрсететін елеулі ресурстары жоқ. Сондықтан, барлық күш жағымды сыртқы ортаны қалыптастыруға бағытталуы керек. Соңғы жылдары шағын және орта бизнесті дамыту мен кәсіпкерлік қызметті қолдау бойынша бірқатар шаралар зірлеген болатын. Ол өзінің нәтижесін берді, статистиктердің айтуы бойынша, тіркелген кәсіпкерлердің санының артуы, жұмыспен қамтылған халықтың үлесіне де әсерін тигізген. Шағын кәсіпорындардың

ПСИХОЛОГИЯНЫҢ ҚАЗІРГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ: БАСТАУЫНАН ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒА ДЕЙІН

өнім өндірудің жалпы көлеміндегі үлес салмағы артып келеді. Шағын және орта бизнестің ролінің артуын кәсіпкерлер форумының тұрақты жүргізілуі шағын кәсіпкерлікті дамыту қорының құрылуы, барлық екінші деңгейлі банктердің шағын кәсіпкерлік субъектілеріне несие берудің минимал мөлшерін тағайындауы (банктің несие қоржынының негізгі қарыздан 10%-тен аз болмауы), орта және шағын кәсіпкерлікті қолдау Агенттігінің құрылуы, шағын кәсіпкерлікті қолдау бойынша әкімдердің қызметін қатаң қадағалауы, шағын кәсіпкерлік субъектілерінің жұмыстарына жағдай жасау және жеңілдіктер беру.

1992 – 96 жылдары кезеңінде кәсіпкерлікті қолдау және дамыту, екі мемлекеттік бағдарламаның жүзеге асыруы шағын бизнестің құрылуы мен қалыптасуына негіз бола алады. Бұл кезеңде шағын кәсіпкерлікпен айналысатындардың үлесі жалпы жұмыспен қамтылғандардың саны ішінде келесі қатынасты құрады: 1992 жылы - 6%, 1993 жылы - 4%, 1994 жылы - 4%, 1995 жылы - 5%, 1996 жылы - 5,2%. Қызмет етуші субъектілерінің саны 24030 бірлікке дейін артты. 2000 жылы тіркелгендердің саны 118429 бірлік, олардың ішінде 107134 – шағын кәсіпорындар, және 59244 – қызмет етуші кәсіпорындар болды [3].

Еліміздегі орта және шағын бизнесті басқару. «Кәсіпкерлік туралы» Заңға сәйкес Қазақстан Республикасында кәсіпкерлік қызметті жүргізудің үш түрлі нысаны бар: шағын, орта және ірі кәсіпкерлік. Өзінің белгілі бір мәртебеге қатыстылығын кәсіпкерлік субъектілері өздері растаулары тиіс. Қазақстан Республикасының Салық Кодексіне сәйкес жеке кәсіпкерлік субъектілері қаржы және салық есептілігін өздерінің жеке кәсіпкерліктен қандай да бір түріне (шағын, орта немесе ірі) сәйкестігінің шамалары қарастырылған салық оғандарындағы тіркелу есебінің орны бойынша тапсырады [2].

Шағын кәсіпкерлік субъектілеріне:

- қызметкерлерінің жылдық орташа саны 50 адамнан аспайтын жеке кәсіпкерлер;
- қызметкерлерінің жылдық орташа саны 50 адамнан аспайтын және бір жылдағы активтерінің жылдық орташа құны 60 000-еселік айлық есептік көрсеткіштен (АЕК) аспайтын заңды тұлғалар жатады.

Орта кәсіпкерлік субъектілеріне:

- қызметкерлерінің жылдық орташа саны 50 адамнан асатын жеке кәсіпкерлер;
- қызметкерлерінің жылдық орташа саны 50-ден көп, бірақ 250 адамнан аспайтын және бір жылдағы активтерінің жылдық орташа құны 325 000-еселік АЕК-тен аспайтын заңды тұлғалар жатады [8].

Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне қызметі «Жеке кәсіпкерлік туралы» заңмен реттелетін заңды тұлғалар, жеке кәсіпкерлер және шаруа (фермер) қожалықтары жатады.

Заңды тұлға құрмаған, жұмыскерлерінің жылдық орташа саны елу адамнан аспайтын дара кәсіпкерлер және кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын, жұмыскерлерінің жылдық орташа саны елу адамнан аспайтын және жыл бойғы активтерінің орташа жылдық құны тиісті қаржы жылына арналған республикалық бюджет туралы заңда белгіленген алпыс мың еселенген айлық есептік көрсеткіштен аспайтын заңды тұлғалар **шағын кәсіпкерлік субъектілері** болып табылады.

Заңды тұлға құрмаған, жұмыскерлерінің жылдық орташа саны елу адамнан астам дара кәсіпкерлер және жеке кәсіпкерлікті жүзеге асыратын, жұмыскерлерінің жылдық орташа саны елуден астам, бірақ екі жүз елу адамнан аспайтын немесе жыл бойғы активтердің орташа жылдық құны тиісті қаржы жылына арналған республикалық бюджет туралы заңда белгіленген үш жүз жиырма бес мың еселенген айлық есептік көрсеткіштен аспайтын заңды тұлғалар **орта кәсіпкерлік субъектілері** болып табылады [4].

Кәсіпкерлікті қолдау бойынша мемлекеттік бағдарламалар:

- «Бизнестің жол картасы 2020». Бағдарлама экономиканың шикізаттық емес секторларында аймақтық кәсіпкерліктің тұрақты және теңгерімдешен дамуын қамтамасыз етуге, сондай-ақ әрекеттегі тұрақты жұмыс орындарын сақтау мен жаңа жұмыс орындарын құруға бағытталған.

ПСИХОЛОГИЯНЫҢ ҚАЗІРГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ: БАСТАУЫНАН ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒА ДЕЙІН

• **Жұмыспен қамту 2020 бағдарламасы.** Бағдарламаның мақсаты – тұрақты және тиімді жұмыспен қамту көмегімен тұрғындар табысын арттыру.

• **Дағдарыстан кейін қалпына келтіру бағдарламасы** (бәсекеге қабілетті кәсіпорынды сауықтыру). Бәсекеге қабілетті кәсіпорындардың төлем қабілеттілігін қалпына келтіруге, сондай-ақ олардың әрі қарай тұрақты дамуына арналған [5].

Шағын бизнестің тиімді әрі ырақты дамуы үшін мемлекет тұрғысынан қаржы-несиелік және инвестициялық қолдаудың қолайлы саясаты алдыңғы орынға шығады. Шағын бизнестің гүлденуіне еліміздегі инвестициялық климаттың жағдайы тікелей әсер етеді.

Соңғы кезде тәжірибеге енгізілген тура инвестициялар тартудың рөлі зор. Мәселен, Астана, Алматы, Шымкент, қалаларында жүзеге асырылған тура инвестициялар тартудың тәжірибесі – бұл әдістің өміршеңдігін көрсетті. Кәсіпкерлер форумы кезінде ел Президенті Н.Ә.Назарбаев былай деп атап өтті: Кәсіпкерлердің қаржы-несие ресурстарына қол жеткізуіндегі тектеушілік проблемасы біз қажет еткендей қарқынмен шешіліп отырған жоқ. Несие алуға негізгі кедергілер жоғары қарыз пайызы және несиені қайтарудың қысқа мерзімі болып отыр. Бүгінгі күні коммерциялық банктердің шағын бизнеске берілетін несиелер бойынша пайыздық ставкалар мөлшері шетел валютасында 16-18% және теңгеде 20-24%-ға дейінді құрайды. Алынған несие ресурстарын игерудің орташа мерзімі шамамен 11-12 ай [1].

Сондықтан да Елбасы Ұлттық Банк пен Үкіметке шағын бизнес секторын дамытудың арзан халықаралық бағдарламалық заемдарына қызмет көрсету кезінде банк маржасының төмен ставкаларын белгілейтін шараларды, сондай-ақ екінші деңгейдегі банктерді басқа көздерден несиелеу ставкаларын төмендетуге ынталандыру жөніндегі шараларды талдап жасауды тапсырды. «Даму» бағдарламалары бойынша ШОБ субъектілеріне берілген қаржының былай бөлінгенін байқауға болады: **сауда саласына – 45,7%; қызмет көрсету саласына – 24,2%; өнеркәсіпке – 17,2%; құрылысқа – 5,2%; ауыл шаруашылығына – 5,1%; көлік пен байланысқа – 2,7%.**

Сонымен, көріп отырғанымыздай, ойланып ұйымдастырылған шағын және орта бизнес саясаты стагнациялық экономикадан шығудың балама жолы бола алады, өйткені ол екі макроэкономикалық проблемелармен байланыстырады – жұмыспен қамту және өндірістің жандануы. Шағын кәсіпорындар экономикаға барлық көрсеткіштер бойынша өзгерістер алып келуі мүмкін. Өзін жұмыспен қамтуды ынталандыру және шағын кәсіпорындар алу ең аз шығынмен жұмыссыздық мәселесінен шығатын жол ретінде қарастырылады. Соңғы он жылдықты дамыған елдердегі экономиканың даму тенденциясы шағын бизнес саласына өтумен байланысты. Осы салаға бәсекелестікті ынталандыру, кәсіпкерліктің жандануы, қоғам ресурстарын толығырақ қолдану және инновациялық процесті күшейту сияқты негізгі үміт арттырған. Батыс елдерінде шағын бизнес тиімді дамуды қамтамасыз ету және мемлекеттік экономикалық саясатты қосу саласына айналған. Мемлекеттік протекционистік шағын бизнестің нақтылануы қажет еткен, адрестілігін, жеңілдіктер тек шағын кәсіпорындарға берілетін. Шағын кәсіпорындарды ажырату барысында сандық сипаты бойынша, әр елдегі экономикалық жағдайға байланысты әр түрлі пікірлер қалыптасқан. Жалпы сипаттамасы ұйымдастырылуының қарапайымдылығы, жаңа өнім шығаруға тез бейімделе алуы, рынокқа қызмет ету, яғни нақты тапсырыстармен сатуға, сондай – ақ шағын кәсіпорындарды басқару және меншікті біріктіру дәрежесі болып табылады.

Кез келген процесс сияқты шағын және орта бизнестің дамуы мен қолдауын басқару қажет. Кәсіпкерлік басқару объектісі ретінде өзінің ерекшеліктері бар. Егер бұл сұраққа басқару қызметі жағынан келетін болсақ, онда басқарудың келесі қызметтерін көрсетуге болады:

- жоспарлау (стратегиялық менеджмент, маркетинг стратегиясын әзірлеу, бизнес жоспарды әзірлеу);
- ұйымдастыру (барлық деңгейде кәсіпкерлікті сәйкес басқару құрылымын құру);
- мотивация (кәсіпкерлік белсенділікті ынталандыратын механизмді қалыптастыру);

ПСИХОЛОГИЯНЫҢ ҚАЗІРГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ: БАСТАУЫНАН ҚАЗІРГІ ЗАМАҢҒА ДЕЙІН

- бақылау (жоспарланған істерден ауытқуды анықтау және сәйкес түзетулер енгізу). Осы орайда ұсынығым келіп отырғаны мәні – шағын кәсіпкерліктің экономика жағдайын жақсарту үшін ірі ағымы бар екенін көрсететін, экономиканы дамыту үшін кәсіпкерлік модельді ұстану. Осы теорияға сәйкес мемлекет кәсіпкерлік белсенділікті тиімді, әрі икемді ынталандыру әдісін табуы қажет. Сәйкес мемлекеттік саясат қоғамдағы кәсіпкерлік климатты өзгерте алады ма деген? Бұл сұраққа жауап оң болады. Тек бұл үшін, мемлекет жаңа кәсіпорындар ашуды ынталандыратын, кәсіпкерлікті қолдау саясатын жүргізуі тиіс. Және де бұл көп қырлы қолдау кәсіпорынның даму жағдайы мен кезеңіне байланысты әр түрлі сипатта болуы қажет. Себебі, қай құрылған және тоқырау алдында тұрған кәсіпорындар қолдаудың әр түрлі тәсілдерін қажет етеді [8].

Орта және шағын кәсіпкерлік – экономиканың ұтқыр әрі нәтижелі секторларының бірі. Жұмыссыздықты жоюда, нарықты халыққа қажетті тауарлармен толтыруда, жеке өндірушілердің монополиясын шектеуде және депрессияны бастан кешіп отырған аудандардың экономикасын тұрақтандыруда шағын бизнес шешуші фактор болып табылады. Шағын бизнес үлесіне барлық жұмыспен қамтылған адамдардың 50-60 пайызы, жаңа жұмыс орындарының 70-80 пайызы келеді, ал өндірілген өнімдер мен қызметтер ЖІӨ елеулі бөлігін құрайды. Орта және шағын кәсіпкерлік нарықтық қатынастарды алға жетелеуші буын болғандықтан кәсіпкерліктің бұл түрлерін дамытпай нарықтық экономиканы дамыту мүмкін емес. Қазақстан мен Орта Азия елдеріндегі үкімет тарапынан шағын және орта бизнесті қолдау шараларына қарамастан экономиканың осы саласының қалыптасуы өлі де қиыншылықтарды бастан кешпуде. Соңдықтан, бұл мәселенің түбегейлі шешілуі шағын және орта кәсіпорындарды құру мен олардың қызмет ету мәселелерін, тәжірибелік және теориялық аспектілерін айқындауға бағытталған бірқатар зерттеу жұмыстарын талап етеді [6].

Шағын бизнесті басқаруды дамыту мақсатында қазақ ғалымдары О. Саблен, А. Тұрғынбаева «Шағын бизнес негіздері» оқу құралының 3 тарауында: шағын бизнестегі менеджмент, шағын бизнестегі кәсіби менеджменттің қажеттілігіне тоқталған. Бұл тарауда шағын бизнестің банкрот болуына алып келетін көптеген тиімсіз себептер басқарудың психологиялық қажеттілігін маңызға алады және қазіргі басқарудағы туындайтын мәселелерді былайша топтастырады: стратегиялық сипаттағы қателіктер, жалпы менеджмент мәселелері, қаржы-есеп жүйесіндегі және іс-тәжірбиедегі кемшіліктер.

Соның ішіндегі бізге қажетсіз жалпы менеджмент мәселелері:

1. Басқару шеберлігінің, «ноу-хау» мен тәжірбиесінің жеткіліксіздігі. Кәсіпорынның өсу кезеңінде қызметкерлерді басқаруда өзінің стратегиясын өзгертіп тұруы қажет.
2. Қаржылық менеджментіндегі кемшіліктер, жаңа фирмада ережеге сәйкес қаржылық функциялар қарапайым бухгалтерияға келіп саяды. Іс жүзінде компанияда жұмыс бастағаннан бастап кәсіби қаржыгер (финансист) болуы қажет.
3. Менеджерлерге басты қызметтерін жоғалту өте қиынға соғуы мүмкін, әсіресе өндіріс технология саласында арнайы білімдерді керек ететін кәсіпорындар үшін өте қиын жағдай болады [7].

Басқару кәсібі деп есептеледі – бұл шеберлік элементтерімен үйлесімділіктегі ғылыми мақсатқа сай бағытталғандық, функциялық мамандану, әмбебаптылық, жүйелік, үздіксіздік, орталықтандырылған реттеу мен өзін-өзі жақсартудың өте тиімді үйлесімділігі, жұмысшылардың жеке ерекшеліктері мен психологияларын, тұлға аралық қатынастары мен топтық жүріс-тұрыс заңдылықтарын есепке алу, басқару процесіндегі әрбір звенода құқықтың біркелкілігі мен жауапкершілікті қамтамасыз ету, басқаруды қатысушылардың бәсекеге түсуі, шешімді дайындау процесіне орындаушыларды максималды түрде кеңінен тарату принциптері.

Фирманы, кіші кәсіпорынды басқару үшін тек ғылыми теориялық білімді пайдалану жеткіліксіз. Іс жүзінде білімді шеберлікпен, іскерлікпен, үлкен өнермен ұштастыру қажет. Кәсіпкерде осы сапалардың барлығының болуы, оның жинақталған тәжірбиесіне, шығармашылық ташқырлығына және басқада көптеген қабілеттіліктеріне тәуелді болады.

ПСИХОЛОГИЯНЫҢ ҚАЗІРГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ: БАСТАУЫНАН ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒА ДЕЙІН

Шағын бизнестегі басшылықты таңдау сапасы туралы кейбір мамандар кәсібилік пен жете меңгергендіктің орынына туысқандық сезім мен жеке берілгендік сезімен бөліп көрсетеді. Бұл бәсекелік ортаның жоқтығымен және де, соның ішінде, біздің кәсіпкерлердің белгілі бір бөлігінің (15-30%) өткен қылмыстық өмірімен түсіндіріледі. Батыстық бақылаушылар пікірлері бойынша отандық бизнеске «Үнемі аукциондар жүйесі» тән. Бұл ұзақ мерзімді өзара пайдалы байланыстар мен болашаққа емес, дәл сол сәтте тауар немесе қызмет үшін басқалардан көбірек төлем беретін тұтынушы іздеуге бағытталған кездейсоқ уақытша психологиясы басым болған жағдайда орындалады [9].

Демек, біздің отандық кәсіпті дамытуға, басшылық жасау психологиясынан келіп қолдау жасасак та, оның дамуына едәуір ықпал етеміз деген өз. Қай жағынан алып қарасақ та, басшылық дұрыс болмаған жердің дамуы да дұрыс болмайтынын ескерсек, басшылықты кәсіпкерлікті дамытудың кілті немесе құралы ретінде қарастырғанымыз жөн болар еді. Сонда ғана еліміздегі кәсіпкерлікті дамыту жолдарына демеу болып, кешенді дамыту іске асар еді.

Әдебиеттер

1. Н. Назарбаев «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты халыққа жолдауы. / Егемен Қазақстан: жариял. 14.12.2012. – Б. 13-14.
2. Қазақстан Республикасында Қазақстан Республикасының «Кәсіпкерлік туралы» заңы. / Егемен Қазақстан: жариял. 14.01.2011. – Б. 8-9
3. Жакенова Б.Қ. Шағын және орта кәсіпкерлер – мемлекеттің тірегі. <http://www.Baq.kz>.
4. Қазақстан Республикасындағы шағын бизнесті дамыту. <http://www.kaztrk.kz>.
5. Қазақстандағы шағын және орта бизнестің даму ахуалы мен проблемалары жайындағы кешенді зерттеудің қорытындылары <http://www.damu.kz/6>
6. "Даму" кәсіпкерлікті дамыту қоры" АҚ баспасөз қызметі. <http://www.group-global.org>
7. Ахметов К.Ф., Сағындықов Е.Н., Байжомартов Ү.С. Менеджмент негіздері. – Ақтөбе, 2005. – 518б.
8. Сәбден О., Тұрғынбаева А. Шағын бизнес негіздері. Оқу құралы, – Астана: Фолиант, 2008. – 254 б.
9. Бердалиев К.Б., Өмірзақов С.Ы., Есенғазиев Б.К. Басқару негіздері. – Алматы: Экономика, 1997. – 189 б.

***

Бұл мақалада Қазақстандағы орта және кіші бизнесті дамыту жолдары және ерекшеліктері айқын көрсетіліп, шағын және орта бизнесті дамытудағы мәселелерді шешетін шағын және орта бизнестің экономикалық, әлеуметтік функциялары ашып талданады. Еліміздегі орта және шағын бизнесті басқару ерекшеліктеріне тоқтала отырып, кәсіпкерлік субъектілері көрсетіледі. Кәсіпкерлікті қолдау бойынша мемлекеттік бағдарламаларға сілтеме жасалып, шағын бизнесті басқаруды дамыту мақсатында қазақ ғалымдарының еңбектеріне тоқталады.

***

В этой статье продемонстрировано, развитие малого и среднего бизнеса в Казахстане и ихние возможности, чтобы решить проблемы в развитии малого и среднего бизнеса и открыто проанализированы экономические, социальные функции бизнеса. Отображается характеристики управления бизнесом страны, и их субъекты. Сделано ссылка на государственных программ поддержки предпринимательства и исследование казахстанских ученых в связи для развития малого бизнеса.

***

This article demonstrates the development of small and medium-sized businesses in Kazakhstan and their possibilities, to solve the problems in the development of small and medium businesses and openly analyzed the economic, social functions of business. Displays the characteristics of the business management of the country, and their subjects. To

ПСИХОЛОГИЯНЫҢ ҚАЗІРГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ: БАСТАУЫНАН ҚАЗІРГІ ЗАМАҢҒА ДЕЙІН

refer to government programs to support entrepreneurship and research kazakh scientists related to the development of small business.

*А.Ш. Стыбаева
Г.Ү. Оралымбетова
А.М. Байдалиева*

БАСТАУЫШ СЫҢЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУҒА АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ САНА СЕЗІМІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жан-жақты білім алған, парасатты, саналы азаматты қалыптастыру, олардың жан дүниесін әлемдік өркениетке сай рухани қазыналармен байыту, ұлттық дәстүрлердің озық өнегелерін ой-санасына орнықтыру - бүкіл ел жұрт, ауыл-аймақ, отбасы, қоғамдық мекемелер болып бірлесе атқаратын аса жауапты міндет екені де айқын. Еліміздің әлеуметтік-экономикалық дамуының стратегиялық бағыттарына сәйкес білім беру жүйесін дамыта отырып, әлемдік білім кеңістігіне ықпалдастыру мен ұлттық салт-дәстүрлерді пайдалану негізінде ұйымдастырудағы басты бағдар – адамды қоғамның ең маңызды құндылығы ретінде танып, оның рухани жан-дүниесінің дамуына, көзқарастары мен шығармашылық әлеуетінің, танымдық біліктілігі мен мәдени құндылықтарының жоғары деңгейде дамуына, ұлттық тұлғасының қалыптасуына жағдай жасау. Бұл міндеттерді жүзеге асыру еліміздегі мектептерде оқыту процесінің мазмұндық болмысын жаңа әдіснамалық тұрғыдан негіздеуде ұлттық салт-дәстүріміздің элементтерін пайдалана отырып құруды талап етеді. Мұндай жаңа әдіснамалық жүйе дәстүрлі оқыту процесін түбегейлі өзгертудің қажеттігін көрсетіп, оқығудың шығармашылық қызметін дамытып, білім мазмұнының ұлттық негізде берілуін жаңа өркениеттік бағдар тұрғысынан жетілдіруді қарастырады.

Еліміздің Президенті Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халқына «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты 2012 жылғы Жолдауында: «Оқыту үдерісінің тәрбиелік құрамдасын күшейту қажет. Олар патриотизм, мораль мен парасаттылық нормалары, ұлтаралық келісім мен толеранттылық, тәннің де, жанның да дамуы, заңға мойынұсынұшылық» деп атап көрсетті [1]. Осыған орай, қазіргі жастардың бойында ұлттық сананы ұлтаралық келісім, толеранттылық негізінде қалыптастырудың маңыздылығы – бүгінгі күнгі өзекті мәселелердің біріне айналып отыр.

Ол ұлттық салт-дәстүрлерді (бала тәрбиесіне байланысты салт-дәстүрлер, тұрмыстық салт-дәстүрлер және әлеуметтік салт-дәстүрлер) оқу-тәрбие үдерісімен байланыстыра жоспарлау. Сол арқылы ұлттық рух, отансүйгіштік, ұлтжандылық, адамгершілік қасиеттерді дамыту болып табылады. Білім беру жүйесінің басты міндеттері - ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіпке үйретуге бағытталған біліммен қамтамасыз ету болып табылады. Білім беру оқыту мен өз бетінше іздену негізінде жүзеге асырылады. Ол білім беру ісін жетілдіруге, сақтауға және оны ұрпақтан ұрпаққа жалғастыруға, еліміздің тұрақты әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуын қамтамасыз ету мақсатында мәдениетті жаңа ұрпақ тәрбиелеуге, тұлға мен қоғамның адамгершілік, интеллектуалдық, эстетикалық және физикалық жағдайын үнсімі жетілдіріп отыруға бағдарлауы және білім мен ғылым әрқашан интеллектуалдық дамуға мұрындық болуға тиіс [2,3,4].

Ұлттық сана-сезім, ұлттық патриотизм әр адамды, әр халықты ұлттық ойлау қабілеті, ұлттық әдет-ғұрып, ұлттық салт-дәстүр қоршауында сақтайтын негізгі рухани байлық. Егер бір ұлттың бір бөлшегі басқа жерде, я өз Отанында бөлек ұлттың сана-сезімі негізінде тәрбиеленсе, онда ол қоғамның мүшелері басқа ұлттың әдет-ғұрыпын, салт-дәстүрін қабылдайды, біраз уақыттан кейін сол ұлтқа сіңіп кетеді. Сондықтан халықты ұлт ретінде